

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Διπλωματική Εργασία

Τίτλος:

Ο χορός και το τραγούδι στην παράδοση της Μάνης.

Μαχαίρα. Π. Ελένη

Φοιτήτρια: Ή Εξαμήνου Σπουδών. Ακαδημαϊκό Έτος: 2009-2010.

Ειδικότητας: Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί.

Επιβλέποντες:

Κουθούρης Χαρίλαος , Επίκουρος Καθηγητής.

Δήμας Ιωάννης, Ε.Ε.ΔΙ.Π. Διδάσκων στο αντικείμενο Χορολογία Ελληνισμού.

ΤΡΙΚΑΛΑ 2010

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Διπλωματική Εργασία

Τίτλος:

Ο χορός και το τραγούδι στην παράδοση της Μάνης.

Μαχαίρα. Π. Ελένη

Φοιτήτρια: Ή Εξαμήνου Σπουδών. Ακαδημαϊκό Έτος: 2009-2010.

Ειδικότητας: Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί.

Επιβλέποντες:

Κουθούρης Χαρίλαος, Επίκουρος Καθηγητής.

Δήμας Ιωάννης, Ε.Ε.ΔΙ.Π. Διδάσκων στο αντικείμενο Χορολογία Ελληνισμού.

ΤΡΙΚΑΛΑ 2010

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 8583/1
Ημερ. Εισ.: 30/09/2010
Δωρεά: _____
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ-ΤΕΦΑΑ
2010
MAX

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα έρευνα αποτελεί την διπλωματική μου εργασία και έγινε στα πλαίσια της Ειδικότητας Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών στο Τ.Ε.Φ.Α.Α. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Επιβλέποντες της εργασίας ήταν οι: Κουθούρης Χαρίλαος Επίκουρος Καθηγητής και Δήμας Γιάννης Ε.Ε.ΔΙ.Π, πανεπιστημιακός διδάσκων στο αντικείμενο Χορολογία Ελληνισμού-Παραδοσιακοί Χοροί.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Μέσα Μάνης με επίκεντρο την Αρεόπολη, τον Πύργο Διρού και τις συνοικίες Τσόπακα, Παλαιόχωρα, Φουρνιάτα.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, οι επιτόπιες συνεντεύξεις, η επιτόπια καταγραφή, η συμμετοχική παρατήρηση και η ηχογράφηση – βιντεοσκόπηση.

Επέλεξα την συγκεκριμένη περιοχή γιατί λόγω της καταγωγής μου από το Βλαχιώτη Λακωνίας ήταν εύκολη η πρόσβαση μου στην Μάνη.

Τα τραγούδια που παρατίθενται έχουν καταγραφεί τόσο στο φιλολογικό κείμενο της εργασίας όσο και με ηλεκτρονική καταγραφή-βιντεοσκόπηση και περιλαμβάνονται στο dvd που συνοδεύει την εργασία. Στο dvd υπάρχουν ζωντανές συνεντεύξεις, το μελωδικό και ρυθμικό μέρος τραγουδιών, όπως επίσης και καταγραφή ορισμένων χορών. Τα δύο cd που βρίσκονται στο τέλος της εργασίας περιέχουν: cd 1ο Ηχογραφημένα παραδοσιακά τραγούδια που συνοδεύουν τους παραδοσιακούς χορούς της Μάνης, cd 2ο Νεότερα συρτά τραγούδια από τη συλλογή Μανιάτικα τραγούδια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μάνη αποτελεί το νοτιότερο άκρο της Ευρώπης. Είναι μία περιοχή της Νότιας Πελοποννήσου και δημιουργείται από το τρίγωνο Γυθείου-Καλαμάτας- Ταινάρου. Χωρίζεται στην Μέσα και την Έξω Μάνη. Η Δυτική Μέσα Μάνη αποτελεί το τέρμα της Ηπειρωτικής Ελλάδας και έχει κέντρο την Αρεόπολη, η οποία είναι και έδρα του δήμου Οιτύλου και ανήκει στον νομό Λακωνίας. Η Μέσα Μάνη περιέχει 81 οικισμούς, πάνω από 100 πύργους και τρία φημισμένα κάστρα. Βλέποντας κανείς τους πέτρινους τοίχους και τα σπίτια των στενών δρόμων της Αρεόπολης, τους πύργους των οποίων τα ονόματα αποτελούν τη σφραγίδα των φημισμένων οικογενειών της, γίνεται μάρτυρας της λαμπρής ιστορίας της περιοχής. Άλλα σημαντικά χωριά της Μέσα Μάνης είναι το Λιμένι, παραθαλάσσιο χωριό από όπου κατάγονταν οι Μαυρομιχαλέοι, το ιστορικό Οίτυλο με το κάστρο της Κελεφάς, ο Πύργος του Δυρού με τα φημισμένα σπήλαια, η Κοίτα με τους 25 πύργους, ο Γερολιμένας, τα Άλικα, τα Τσικαλιά, η καστροπολιτεία της Βάθειας, η Κηπούλα με το Κάστρο της Ωριάς, η Λάγια, η Χειμάρα, ο Κότρωνας κ.α. Επιβλητικό είναι και το φράγκικο κάστρο στην κορυφή του ακρωτήριου Τηγάνι.

Το γεωφυσικό περιβάλλον, και η αγριότητα της Μανιάτικης φύσης της οποίας βασικό στοιχείο είναι οι απότομες βουνοπλαγιές, τα ακρωτήρια που μπαίνουν με ορμή στην θάλασσα σαν να την «σχίζουν», η πέτρα, και το ξερό τοπίο σφράγισαν ανεξίτηλα τη φυσιογνωμία των κατοίκων της. Φημισμένοι για το πείσμα τους και για την υψηλή αίσθηση χρέους οι Μανιάτες δημιούργησαν μία κοινωνία με άτεγκτους κώδικες τιμής. Διάσπαρτα μνημεία από τα προϊστορικά ως τα νεότερα χρόνια, αποκαλύπτουν την αδιάλειπτη παρουσία μιας κοινωνίας κλειστής, λιτοδίαιτης, οργανωμένης πάνω στη γραμμή του αίματος και του γένους. Διαρκώς ετοιμοπόλεμοι και φημισμένοι για την σκληρότητα του χαρακτήρα τους οι Μανιάτες ανέπτυξαν ένα ισχυρό αίσθημα

αυτονομίας, και αποτέλεσαν το κέντρο του αγώνα για εθνική ανεξαρτησία¹.

Το τοπωνύμιο Μάνη προέκυψε κατά πάσα πιθανότητα από το σχήμα του βραχίονα στον όρμο του Μέζαπου που σήμερα ονομάζεται Τηγάνι, αφού έμοιαζε με εκτεταμένο χέρι και ετυμολογείται από λατινικό manus ή mainus. Πολλοί υποστηρίζουν ότι το όνομα της Μάνης προέρχεται από το αρχαίο επίθετο «μανός» που σημαίνει ξερός, άγονος ή από την «μανία», το μένος των φιλοπόλεμων κατοίκων της. Άλλη μία εκδοχή που επικράτησε από τα χρόνια του Ιουστινιανού φαίνεται πως είναι βάσιμη αφού στην περιοχή αναπτύχθηκε η σηροτροφία. Η Μάνη φημιζόταν για το κουκουλάρικο μετάξι της και βασική τροφή του μεταξοσκώληκα είναι η μουριά που στα αλβανικά είναι «mene»².

¹⁻²Μανιάτες. Ρίζες Ελλήνων. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Προϊστορικοί χρόνοι¹

Από την Νεολιθική εποχή φαίνεται ότι υπήρχε εγκατάσταση των ανθρώπων στη γη της Μάνης. Ανασκαφές και έρευνες σπηλαιολόγων έφεραν στο φως σημαντικά ευρήματα, όπως ακεραίους ανθρώπινους σκελετούς και οστά ζώων, λίθινα εργαλεία, αγγεία και λατρευτικά αντικείμενα.

Μυθικοί χρόνοι²

Σύμφωνα με τον Πausανία οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής ήταν Λέλεγες, οι οποίοι ερχόμενοι από την Μικρά Ασία και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου ήρθαν στην Πελοπόννησο και εισήγαγαν πρώτοι την γεωργία. Ο διάδοχος του Λέλεγα ήταν ο Μύλης (μυλωνάς) και Αλεσία ήταν μία από τις κώμες της Σπάρτης. Εγγονός του Λέλεγα ήταν ο Ευρώτας. Ο Όμηρος μαζί με τη Σπάρτη και άλλες κώμες αναφέρει και τον Λάα, την Μέσση και το Οίτυλο, αρχαία πολιίσματα που τα ερείπια τους βρίσκονται στις περιοχές του Πασσαβά, του Μέζαπου και του Οίτυλου αντίστοιχα. Στην Ιλιάδα αναφέρονται η Ενόπη, η Καρδαμύλη και η Ιρή, οι οποίοι είναι οικισμοί στη Μάνη τους οποίους σύμφωνα με τον ομηρικό μύθο έταξε ο Αγαμέμνονας στον Αχιλλέα προκειμένου να κατευνάσει την οργή του. Οι Αχαιοί αργότερα κατέβηκαν από την Αργολίδα και υποδούλωσαν τους Λέλεγες ενώ οι μετακινήσεις που έγιναν σε όλο τον Ελλαδικό χώρο καθώς και ο σχηματισμός κοινωνίας τάξεων επηρέασαν καταλυτικά και τη Μάνη.

¹⁻²Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας.

Αρχαίοι χρόνοι¹

Από τη θέσπιση των νόμων του Λυκούργου, η ιστορική μοίρα της πορεία της Μάνης, που τότε ονομαζόταν Ταιναρία γη, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την δωρική Σπάρτη. Σημείο καμπής στην ιστορία της Μάνης ήταν η άνοδος του Νάβιδος στην εξουσία (207 π.Χ.). Ο Νάβις ήταν για κάποιους ένας επαναστάτης, ένας λαϊκός ηγέτης που ήθελε να αποσπάσει από τους κατόχους γης τη δύναμή τους και να την μεταβιβάσει στα καταπιεσμένα λαϊκά στρώματα, ενώ για άλλους ήταν ένας αιμοσταγής τύραννος. Το « Κοινόν των Λακαϊδεμονίων» ή αργότερα «Ελευθερολακώνων» δημιουργήθηκε μετά την ήττα του Νάβι από τους Ρωμαίους και περιλάμβανε 24 πόλεις ανάμεσα τους το Γύθειο, την Τευθρώνη (σημερινός Κότρωνας), τον Λάα (σημερινό Βαθύ), τον Πύρριχο (στον Καβάλο), την Καινήπολη (στην σημερινή Κυπάρισσο), το Οίτυλο και τα Λεύκτρα κοντά στη Στούπα.

Βυζαντινοί χρόνοι²

Στα Βυζαντινά χρόνια η Μάνη διατηρεί ένα βαθμό αυτονομίας αλλά και αφοσίωσης ως προς τους αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης. Το 468 μ.Χ. μεγάλος αριθμός Βανδάλων κατέπλευσε στο Ταίναρο και οι Ακροταιναρίτες με τα όπλα τους, τους έτρεψαν σε φυγή. Ο στρατηγός του Ιουστινιανού, Βελισάριος, κατέλυσε οριστικά το κράτος των Βανδάλων και οι Βυζαντινοί εκτιμώντας την στρατηγική θέση της περιοχής αποφάσισαν να την οχυρώσουν. Έτσι έχτισαν στον Μέζαπο (έναν φυσικό βραχίονα προστατευμένο από τη θάλασσα) ένα ισχυρό οχυρό το οποίο ονομάστηκε και κάστρο της Μαΐνης, ονοματίζοντας έτσι όλη την χερσόνησο. Από τον εντοπισμό ερειπίων από επτά παλαιοχριστιανικές βασιλικές στη Μέσα Μάνη, όσο και από τους σωζόμενους ναούς φαίνεται ότι ο εκχριστιανισμός της Μάνης χρονολογείται από τον 7^ο αιώνα. Το 980 η περιοχή δέχεται την ιεραποστολική δράση του Οσίου Νίκωνος.

¹⁻²Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας.

Φραγκοκρατία¹

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, οι Μανιάτες παίρνουν τα όπλα, γιατί δεν αποδέχονταν την εγκαθίδρυση φράγκικης ηγεμονίας στην Πελοπόννησο. Την περίοδο αυτή χτίζεται το κάστρο του Πασσαβά. Φράγκος ηγεμόνας χτίζει και το κάστρο του Μιστρα, οχυρώνει και το Λεύκτρο (Στούπα), και κατασκεύασε και το « κάστρο της Ωριάς» . Όλα τα κάστρα της Λακωνικής γης επανέρχονται στην ιδιοκτησία των ντόπιων μετά την απελευθέρωση από τους Φράγκους.

Τουρκοκρατία²

Μετά την ήττα τουρκικού στρατού το 1480 στο Οίτυλο, νέα εισβολή ισχυρότερου Τουρκικού στρατεύματος φτάνει στην περιοχή. Έτσι οι Μανιάτες σφράγισαν τα γυναικόπαιδα σε σπηλιές και άρχισαν έναν αντάρτικο πόλεμο. Από τότε ξεκινάει η εμπόλεμη κατάσταση της Μάνης με την Οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία και συνεχίζεται μέχρι τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους. Από τότε οι Μανιάτες ταμπουρώνονται και μετατρέπουν και τα σπίτια τους σε μικρά φρούρια, τους πολεμόπυργους. Το 1570 οι Μανιάτες ανατινάζουν ένα οχυρό που είχαν φτιάξει οι Τούρκοι στο Πόρτο Κάγιο. Σημαντική η συμβολή των Μανιατών και στον επαναστατικό αγώνα των Κρητικών των οποίων τον έλεγχο διεκδικούσαν Ενετοί και Οθωμανοί. Μετά από εσωτερικές διχόνοιες οι Τούρκοι βρίσκουν πρόσφορο έδαφος και χτίζουν και το κάστρο της Κελεφάς προκειμένου να ελέγχουν την περιοχή, με αποτέλεσμα πολλές οικογένειες να μεταναστεύσουν στην Τοσκάνη και την Κορσική. Αργότερα, το 1699, η Μάνη της και όλη η Πελοπόννησος περνά στη δικαιοδοσία της Βενετίας. Το 1715 η Πελοπόννησος περνά πάλι στα χέρια των Τούρκων αλλά δεν τόλμησαν να αμφισβητήσουν το καθεστώς αυτονομίας της Μάνης.

¹⁻²Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας.

Ορλωφικά-Μπεηλίκι¹

Με το ατυχές κίνημα των Ρώσων , τα Ορλωφικά, ο Μοριάς μετατράπηκε σε λίμνη αίματος. Παρά τις αρκετές επιτυχίες των Μανιατών, εναντίον Τούρκων και Ρώσων, η Μάνη αναγκάστηκε να αναγνωρίσει την κυριαρχία του σουλτάνου. Το νέο καθεστώς που επιβλήθηκε ήταν το Μπεηλίκι (1776-1821) και ο μπέης ήταν ο ανώτατος άρχοντας της περιοχής. Τον μπέη τον διόριζε ο καπουδάν-πασάσκαϊ προερχόταν από τους «καπιτάνους», τους αρχηγούς δηλαδή των ισχυρών οικογενειών , οι οποίες είχαν απόλυτη εξουσία στον τόπο τους, τις καπετανιές. Μέσα σε σαράντα χρόνια οχτώ Μανιάτες έλαβαν τον τίτλο του μπέη.

Οι μάχες ενάντια του Ιμπραήμ²

Μετά την απελευθέρωση της Καλαμάτας με την Βοήθεια των Μανιατών στις 17 Μαρτίου ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης με τους Μαυρομιχαλαίους, τους Τρουπάκηδες και άλλους Μανιάτες οπλαρχηγούς κήρυξαν την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα. Η Μάνη δεν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση για τον Ιμπραήμ, ο οποίος άρχισε να καταστρώνει σχέδια για την κατάκτηση της και το 1826 στέλνει επιστολή στους Μανιάτες να παραδοθούν. Στις 21 Ιουνίου γίνεται η πρώτη αποβίβαση Τουρκοαιγυπτίων στη θέση Βέργα και η Μανιάτες από την πρώτη στιγμή τους αποδεκατίζουν με την ευστοχία τους. Μετά από αλλεπάλληλα γιουρούσια οι Τούρκοι αποχωρούν με πολλές απώλειες. Την ίδια ώρα που γινόταν η μάχη στη Βέργα νέα στρατεύματα επιχειρούσαν αποβίβαση στο Δυρό με στόχο την κατάληψη της Αρεόπολης. Καθώς σύσσωμος ο ανδρικός πληθυσμός της περιοχής πολεμούσε στη Βέργα , μόνο οι γεροντότεροι , οι γυναίκες και τα παιδιά είχαν μείνει πίσω. Οι Μανιάτες όμως ήταν ένας λαός που μάθαινε από μικρή ηλικία το τουφέκι και το σπαθί. Έτσι λοιπόν οι Τούρκοι βρήκαν αυτούς τους λίγους απομείναντες σε θέση μάχης. Από

τους πύργους τους εξοπλισμένοι με κανόνια προκάλεσαν στους Τούρκους πολλές απώλειες. Έφτασαν και οι νικητές από την Βέργα με αρχηγό τον Γιώργο Μαυρομιχάλη και ακολούθησε μεγάλη σφαγή. Το δρεπάνι της Μανιάτισσας ήταν αυτό που έσωσε την Μάνη και έγινε θρύλος και τραγούδι. Στις 27 Αυγούστου του 1826 οι Τούρκοι κάνουν νέα επίθεση στον Πολιτσάραβο, που από την επομένη ονομάστηκε Πολυάραβος. Η αποφασιστικότητα των αμυνόμενων έκαναν τον Ιμπραήμ να αποχωρήσει με απώλειες 1000 νεκρών. Οι επέτειοι από τις νικηφόρες μάχες κατά του Ιμπραήμ , το καλοκαίρι του 1826 μαζί με την εκείνη της 17 Μαρτίου που τα μανιάτικα όπλα συγκεντρωμένα στην Αρεόπολη κήρυξαν τον πόλεμο ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία γιορτάζονται με λαμπρότητα κάθε χρόνο στη Μάνη.

¹⁻²Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας.

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Γέννηση- Βάφτιση ¹

Από τη στιγμή που η γυναίκα έμενε έγκυος (γουμαριασμένη) το μάθαινε όλο το χωριό και της εύχονταν το μωρό να είναι αγόρι. Όπως και σε όλη την Ελλάδα ήταν διαδεδομένη η παράδοση να μην αναφέρονται μπροστά στην εγκυμονούσα φαγητά ή γλυκά καθώς και να μην κάνει βαριές δουλειές. Ο τοκετός γινόταν στο σπίτι με τη βοήθεια της μαμής. Αν το παιδί ήταν αγόρι ο πατέρας ειδοποιούσε το χωριό με έναν πυροβολισμό και ακολουθούσε γλέντι και φαγοπότι στο σπίτι. Πίστευαν ότι με την γέννηση του αγοριού το σπίτι αποκτά ένα ακόμη όπλο , ενώ τα κορίτσια δεν τα ήθελαν γιατί σε δύσκολους καιρούς δεν ήταν εύκολο να τα παντρέψουν και να τους δώσουν προίκα. Τα αβάπτιστα μωρά τα αποκαλούσαν «δράκο» και «δρακού» και ανάδοχος στο πρωτότοκο γινόταν ο κουμπάρος του ζευγαριού. Τα επόμενα μωρά τα βάφτιζαν φίλοι ή αν ήταν κάποιο παιδί ταγμένο σε κάποιον Άγιο το άφηναν στο κατώφλι της εκκλησίας και ο πρώτος περαστικός το βάφτιζε. Τα ονόματα που έπαιρναν τα πρώτα παιδιά της οικογένειας ήταν αυστηρά από το σόι του πατέρα. Οι γονείς δεν καλούσαν στην βάφτιση όπως ίσχυε και στο γάμο, παρά έρχονταν αυθόρμητα οι συγγενείς και οι φίλοι φέρνοντας μαζί τους πίττες.

¹ Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας.

Αρραβώνας-Γάμος

Σε κάθε οικογένεια επικρατούσε η συνήθεια να παντρεύουν πρώτα τα κορίτσια για να φεύγουν οι υποχρεώσεις. Η μητέρα έφτιαχνε την προίκα από όταν το κορίτσι ήταν μικρό. Εξ' ου και η παροιμία « Έχεις γιους, έχεις χαρά τι θα γίνεις πεθερά, έχεις κόρες έχεις πίκρα τι θα υφαίνεις όλη νύχτα»¹. Ο πατέρα της νύφης ανέθετε σε άτομο εμπιστοσύνης να βολιδοσκοπήσει τον νέο και την οικογένεια αυτού που ήθελε ο ίδιος να κάνει γαμπρό. Αν μάθαινε αυτά που ήθελε κανόνιζε να συναντηθεί με τον μελλοντικό συμπέθερο προκειμένου να συζητήσουν το μέγεθος της προίκας και αυτά που συμφωνούσαν πολλές φορές τα έγγραφαν και σε χαρτί, την «κόπια». Την ερχόμενη Κυριακή κανόνιζαν τον αρραβώνα ο οποίος γινόταν στο σπίτι της νύφης με παππά για να ευλογήσει τα δαχτυλίδια και μετά από οχτώ το πολύ μήνες γινόταν ο γάμος. Ο γάμος κρατούσε μία εβδομάδα, από Δευτέρα έως Κυριακή. Την Πέμπτη πριν το γάμο πήγαιναν το πεσκέσι, δηλαδή τα προικιά. Ο γαμπρός πήγαινε πέντε πίτες και τρία αρνιά στο σπίτι της νύφης (και έπαιρνε πίσω δύο πίτες και ένα αρνί), γλυκά, μακαρόνια και το κουλούρι του γαμπρού. Εκεί έλεγαν συρτά τραγούδια για να επαινέσουν τη νύφη. Η νύφη είχε ετοιμάσει τα προικιά της, τα οποία ήταν κουρελούδες, μπατανίες, χοντρόρουχα, παπλώματα χειροποίητα με βαμβάκι (ζύγιζαν 10 κιλά τα οποία είχαν συνήθως μία φιγούρα στην μία πλευρά κόκκινη ή ροζέ και στην άλλη εμπριμέ με κλάρα) και παπλωματοθήκη ².Αυτά τα προικιά που είχε η νύφη συνοδευόντουσαν και με δύο μπαούλα τα οποία είχαν τα είδη προικός , δηλαδή ασπροκέντια, εσώρουχα, κεντήματα φτιαγμένα στο χέρι από τη νύφη , τη μάνα της ή τη γιαγιά της. Στα προικιά συμπεριλαμβάνονταν και οι «πάντες», οι οποίες έμπαιναν στο προσκεφάλι για καλαισθησία ή για την υγρασία και είχαν πάνω ένα ερωτευμένο ζευγάρι ή ένα αηδόνι. Τα προικιά τα έβαζαν σε μπόγους με κόκκινες και άσπρες κορδέλες και κρεμούσαν απέξω διακοσμητικά μαξιλαράκια. Παιδάκια καλορίζικα (όχι ορφανά) έπιαναν τα μαξιλαράκια της φιγούρας, καθώς επίσης και ένα καλορίζικο αγοράκι έριχναν στο κρεβάτι ή καθόταν στην ποδιά της νύφης (κουζούνα)³. Στο στεφάνωμα πήγαιναν με μουλάρια τα οποία είχαν στολισμένα σαμάρια με κουβέρτες. Οι συγγενείς του γαμπρού

αφού είχαν γλεντήσει στο σπίτι του γαμπρού πήγαιναν με μορφή πομπής στο σπίτι της νύφης. Την πομπή αυτή την έλεγαν «ψίκι» και στο δρόμο τραγουδούσαν με το στόμα συρτά συνήθως τραγούδια. Το μυστήριο συνήθως δεν γινόταν στην εκκλησία αλλά στο σπίτι της νύφης και εκεί μετά την λήξη του μυστηρίου έτρωγαν και γλεντούσαν. Η μάνα της νύφης έδινε στο γαμπρό ένα ρόδι που συμβόλιζε την γονιμότητα και ένα καρβέλι ψωμί με ένα μαχαίρι για δύναμη και αφθονία. Μετά το γλέντι στο σπίτι της νύφης πήγαιναν με μουλάρια στο σπίτι του γαμπρού (επιστροφή της νύφης) όχι από τον ίδιο δρόμο αλλά κάνοντας μία παράκαμψη για να σταυρώσουν τον δρόμο. Στο σπίτι του γαμπρού η μάνα του τους ένα σίδερο, συχνότερα υνί, προκειμένου να είναι η νύφη σιδερένια. Εκεί μετά γινόταν άλλο γλέντι με τους συγγενείς της νύφης και του γαμπρού μαζί. Το επόμενο πρωί έπρεπε η νύφη να βάλει το ματωμένο σεντόνι για να το εξετάσουν τα πεθερικά της. Σε περίπτωση που η νύφη δεν ήταν παρθένα, ήταν μεγάλη προσβολή για το σόι του γαμπρού και γίνονταν διαπραγματεύσεις μεταξύ των συμπεθερών για μεγαλύτερη προίκα.

¹⁻²⁻³ Καταγραφή από τον κ. Δημόπουλο Λεωνίδα.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Στον γάμο έλεγαν τα παρακάτω τραγούδια με ρυθμό και τα χόρευαν με τη μορφή Συρτού κάνοντας σταυρώματα μέσα- έξω στον κύκλο. Συνήθως τα τραγουδούσαν με μία γυναίκα αρχηγό και οι υπόλοιπες ακολουθούσαν ή επαναλάμβαναν. Στα περισσότερα τραγούδια έβαζαν και ένα «ωχ», το οποίο το έβαζαν ή για να πάρουν ανάσα, ή επειδή είχαν συνηθίσει να λένε το «ωχ» και στα μοιρολόγια για τα οποία και φημίζονταν οι Μανιάτισσες ¹.

Τραγούδια που έλεγαν στο σπίτι του γαμπρού:

Γαμπρέ μου όταν γεννιόσουνα ²

Γαμπρέ ώ γαμπρέ, γαμπρέ μου όταν γεννιόσουνα,
γαμπρέ μου όταν γεννιόσουνα η μέρα ήταν σκόλη.
Και λεί ω και λεί και λειτουργούσε ο Χριστός,
και λειτουργούσε ο Χριστός κι οι δώδεκα Απόστολοι.

Γαμπρέ μου στα βαφτίσια σου ³

Γαμπρέ ώ γαμπρέ, γαμπρέ μου στα βαφτίσια σου,
γαμπρέ μου στα βαφτίσια σου και τώρα στη χαρά σου.

Τρία ωχ τρία, τρία πουλάκια κάθονται,
τρία πουλάκια κάθονται και γράφουν τ' όνομά σου.

Το να ωχ το ένα , το να γραφεί τα κάλλη σου,
το να γραφεί τα κάλλη σου τ' άλλο την ομορφιά σου.

Το τρί ωχ το τρί, το τρίτο το καλύτερο,
το τρίτο το καλύτερο τα καλορίζικά σου.

,

Σήμερα λάμπει ο ουρανός ⁴

Σήμε ωχ σήμε, σήμερα λάμπει ο ουρανός,
σήμερα λάμπει ο ουρανός, σήμερα λάμπει η μέρα.

Σήμε ωχ σήμε, σήμερα στεφανώνεται,
σήμερα στεφανώνεται αητός την περιστέρα.

¹⁻²⁻³⁻⁴Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Τραγούδια που έλεγαν στο σπίτι της νύφης:

Νύφη μου όταν γεννιόσουνα ¹

Νύφη ωχ νύφη , νύφη μου όταν γεννιόσουνα,
νύφη μου όταν γεννιόσουνα, ο ήλιος εκατέβη.
Και σου ωχ και σου και σου 'δωσε την ομορφιά
και σου 'δωσε την εμορφιά και πάλι πίσω ανέβη.
Να σε ωχ να σε, να σε παινέψω ήθελα,
να σε παινέψω ήθελα, μα συ 'σαι παινεμένη.
Από ωχ από, από ταν εγεννήθηκες,
από τα νύχια ως την κορφή είσαι ζωγραφισμένη.

Ποιος ήταν ο προξενητής²

Ποιος η ωχ ποιος η, ποιος ήταν ο προξενητής,
ποιος ήταν ο προξενητής που μύριζε κανέλλα.
Και ταί ωχ και ταί, και ταίριαξε τα δυο μαζί,
και ταίριαξε τα δυο μαζί Μαρία και Μανώλης.

Άντε παιδί μου στο καλό (η μάνα της νύφης στη κόρη της)³

Άντε ωχ άντε, άντε παιδί μου στο καλό,

άντε παιδί μου στο καλό και στην καλή την ώρα.

Εγώ αχ εγώ, εγώ απ' ότε σ' έκανα,

εγώ απ' ότε σ' έκανα δεν σ' είχα για παιδί μου.

Του ξέ ωχ του ξέ, του ξένου ρούχα φόρεσες,

του ξένου ρούχα φόρεσες, του ξένου δαχτυλίδι.

(ή του ξένου πασουμάκια)

Του ξέ ωχ του ξέ του ξένου είσαι κόρη μου,

του ξένου είσαι κόρη μου κι ο ξένος θα σε πάρει.

(Το παραπάνω τραγούδι φανερώνει την υποτιμητική θέση των κοριτσιών στην μανιάτικη οικογένεια.)

¹⁻²⁻³Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Τραγούδια που έλεγαν όταν ήταν νύφη και γαμπρός μαζί:

Ο ήλιος είναι ο γαμπρός και το φεγγάρι η νύφη¹

Ο ή ωχ ο ή ο ήλιος είναι ο γαμπρός,

ο ήλιος είναι ο γαμπρός και το φεγγάρι η νύφη.

Και τα ωχ και τα και τα' αστεράκια του ουρανού,

και τ' αστεράκια τα' ουρανού όλοι οι συμπέθεροι.

Γαμπρέ ωχ γαμπρέ, γαμπρέ τη νύφη ν' αγαπάς,

γαμπρέ τη νύφη ν' αγαπάς και να την επροσέχεις.

Σαν τη ωχ σαν τη, σαν την γλυκιά την Παναγιά,

σαν την γλυκιά την Παναγιά στο νου σου να την έχεις.

Γαμπρέ μου σε παρακαλώ²

Γαμπρέ ω γαμπρέ, γαμπρέ μου σε παρακαλώ,

γαμπρέ μου σε παρακαλώ μια χάρη να μου κάνεις.

Το ρο ωχ το ρο το ρόδο, που σου δίνουμε,

το ρόδο που σου δίνουμε, να μη μας το μαράνεις.

¹⁻²Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη

Σήκω περιστερούλα μου (η μάνα της νύφης στην κόρη της)³

Σήκω ωχ σήκω, σήκω περιστερούλα μου.

Σήκω περιστερούλα μου, τίναξε τα φτερά σου.

Παρά ωχ παρά ,παράτα τούτα τα κλειδιά.

Παράτα τούτα τα κλειδιά και πάρε τα δικά σου.

Σήμερα αποχωρίζεται ⁴

Σήμε ωχ σήμε, σήμερα αποχωρίζεται,

σήμερα αποχωρίζεται η μάνα από την κόρη.

Μου παι ωχ μου παι , μου παίρνουν το παιδάκι μου,

μου παίρνουν το παιδάκι μου απ' τα δικά μου χέρια.

Νύφη μου, νύφη, νύφη μου καλορίζικη,

νύφη μου καλορίζικη κι ωραία τα προικιά σου.

Να ζή ω να ζή, να ζήσεις χρόνους εκατό

να ζήσεις χρόνους εκατό και να τους ξεπεράσεις.

³⁻⁴ Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Φίλοι καλώς ορίσατε (η μάνα του γαμπρού) ⁵

Φίλοι, ω φίλοι, φίλοι καλωσορίσατε.

Φίλοι καλωσορίσατε και αρχοντοσυμπεθέροι.

Ω Παναγιά μου Δέσποινα ⁶

Ω Πα ωχ Πα , ω Παναγιά μου Δέσποινα,

Ω Παναγιά μου Δέσποινα με τον μονογενή σου.

Στ' αντρό ωχ στ' αντρό, στ' αντρόγενο που θα γενεί,

στ' αντρόγενο που θα γενεί να στέλνεις την ευχή σου.

Νύφη ωχ νύφη, νύφη μου καλορίζικη,

νύφη μου καλορίζικη, να ζήσεις να γεράσεις.

Και σα ωχ και σα και σα μηλιά γλυκομηλιά ,

και σα μηλιά γλυκομηλιά τους κλώνους σου ν' απλώσεις.

Να κα ω να κα, να κάνεις τους εννιά υγιούς,

να κάμεις τους εννιά υγιούς και μια πανώρια κόρη.

⁵⁻⁶ Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Κουμπάροι καλορίζικοι⁷

Κουμπά ωχ κουμπά , κουμπάροι καλορίζικοι,
κουμπάροι καλορίζικοι που βάλλατε στεφάνι.
Να σας ωχ να σας, να σας αξιώσει ο Θεός,
να σας αξιώσει ο Θεός να βάλετε και λάδι.
Για το ωχ για το, για το χατίρι του γαμπρού,
για το χατίρι του γαμπρού, το ριζικό της νύφης.
Θα πω ωχ θα πω, θα πω τη νύφη πέρδικα,
θα πω τη νύφη πέρδικα και το γαμπρό πετρίτη.

Για ειδές που μπήκε στο χορό⁸

Για ειδές ωχ για ειδές, για ειδές που μπήκε στο χορό,
για ειδές που μπήκε στο χορό, τόσων παιδιών η μάνα.
Και σειέ ω και σειέ και σειέται και λυγίζεται,
και σειέται και λυγίζεται ωσάν τη μαντζουράνα.

⁷⁻⁸ Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Τραγούδια που έλεγαν στο ψίκι (πομπή από το σπίτι του γαμπρού στις νύφης):

Ας πα να ιδούν τα μάτια μου¹

Ας πα να ιδούν, ας πα να ιδουν τα μά τα μάτια μου.

Ας πα να ιδούν τα μά τα μάτια μου, πως τα περνάει η αγά η αγάπη μου.

Μην ήβρε αλλού, μην ήβρε αλλού κι αγά κι αγάπησε.

Μην ήβρε αλλού κι αγά κι αγάπησε κι εμένα μ' παρά παράτησε.

Ποιος το είπε βρε ,ποιος το ειπέ βρε μελά μελαχρινό.

Ποιος το είπε βρε μελά μελαχρινό, ποιος το είπε πως δε σ'α δε σ'αγαπώ.

Αν το είπε ο ή αν το είπε ο ήλιος να βρε να μην βγει.

Αν το είπε ο ήλιος να βρε να μην βγει, τ' άστρι να μην ξημε ξημερωθεί.

Κι αν το είπε το κι αν το είπε το ρηγό ρηγόπουλο.

Κι αν το είπε το ρηγό ρηγοπουλο, της Μάνης τ'αρχο αρχοντόπουλο

Λεμονάκι μυρωδάτο²

Λε καλέ λεμονάκι μυρωδάτο,

λεϊμονάκι μυρωδάτο, κι από περιβόλι αφράτο.

Μη καλέ μη παραμυρίζεις τόσο,

μη παραμυρίζεις τόσο και με κάνεις και νυχτώσω.

¹Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Κι αν καλέ κι αν νυχτώσεις παλληκάρι,
κι αν νυχτώσεις παλληκάρι, κάτσε να βγει το φεγγάρι.
Να καλέ να σε ιδώ να σε γνωρίσω,
να σε δω να σε γνωρίσω και να σε καλωσορίσω.
Α καλέ από τη σειριά κρατιέσαι,
από τη σειριά κρατιέσαι , όπου σειέσαι και λυγιέσαι.

Μου παρήγγειλε τ' αηδόνι(Νεότερο "αστικοποιημένο")³

Μου παρή το χαϊδεμένο μου,μου παρή , παρήγγειλε τ' αηδόνι (2).
Μου παρή παρήγγειλε τ' αηδόνι, με το πέ το πετροχελιδόνι.
Να του πλέ το χαϊδεμένο μου,να του πλέ του πλέξω τη φωλιά του,
Να του πλέ του πλέξω τη φωλιά του, με τα χρυσό χρυσοπούπουλα του.
Να την πλέ το χαϊδεμένο μου, να την πλέ, την πλέξω με μετάξι.
Να την πλέ, την πλέξω με μετάξι κι αγά αγάπη θέλει τάξη.
Μου παρή το χαϊδεμένο μου, του παρή παρήγγειλα κι εγώ.
Του παρή παρήγγειλα κι εγώ, το μετά μετάξι ειν' ακριβό.
Μου παρή παρήγγειλε κι εκείνο (2)
Μου παρή παρήγγειλε κι εκείνο, το μετά μετάξι εγώ το δίνω.
Μου παρή το χαϊδεμένο μου του παρή παρήγγειλα κι εγώ.
Του παρή παρήγγειλα κι εγώ τι έχω χρόνους μήνες να το ιδώ.

²⁻³Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Νεραντζούλα φουντωμένη⁴

Νεραντζούλα φουντωμένη, νεραντζούλα φουντωμένη.

Που είναι τ' άνθη σου η νεραντζούλα, που είναι τ' άνθη σου.

Που είν' η πρώτη σου ομορφάδα, που είν' η πρώτη σου ομορφάδα.

Που είν' τα κάλλη σου η νεραντζούλα, που είν' τα κάλλη σου

Φύσηξε βοριάς κι αέρας, φύσηξε βοριάς κι αέρας.

Και τα τίναξε η νεραντζούλα, και τα τίναξε.

Σε παρακαλώ βοριά μου, σε παρακαλώ βοριά μου.

Φύσα ταπεινά η νεραντζούλα, φύσα ταπεινά.

Να αρμενίσουν τα καράβια, να αρμενίσουν τα καράβια.

Τα Μανιάτικα η νεραντζούλα, τα Μανιάτικα.

Πο 'χουν μέσα παλικάρια, πο 'χουν μέσα παλικάρια.

Κι όμορφα παιδιά η νεραντζούλα, κι όμορφα παιδιά.

Όλα τα πουλάκια⁵

Όλα τα πουλάκια βρε αμάν αμάν, όλα τα πουλάκια μονά ζυγά.

Όλα τα πουλάκια μονά ζυγά, τα χελιδονάκια ζευγαρωτά.

Το έρημο τ' αηδόνι βρε αμάν αμάν, το έρημο το μοναχό.

Το έρημο τ' αηδόνι το μοναχό, περπατεί στους κάμπους με τον αητό .

Περπατεί και λέει βρε αμάν αμάν, περπατεί και λέει και κελαηδεί.

Περπατεί και λέει και κελαηδεί , άντρα μου πολίτηπραματευτή.

Πες μου που τη βρήκε βρε αμάν αμάν , πες μου που τη βρήκες αυτή τη νιά.

Πες μου που τη βρήκες αυτή τη νια, την ξανθομαλλούσα την πατρινιά.
Τα βασιλικά της επότιζε και τις μαντζουράνες εδρόσιζε.
Έκοψε κλωνάρι βρε αμάν αμάν, έκοψε κλωνάρι και μου 'δωσε .
Μου πε και έναν λόγο βρε αμάν αμάν μου πε κι ένα λόγο που μ'άρεσε.
Ρε μανιατάκι σαν μ' αγαπάς τι περνοδιαβαίνεις και δεν μιλάς.
Στείλε προξενήτρα στη ντάντα μου και προξενητάδες στην μάνα μου.

⁴⁻⁵Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

ΜΑΝΙΑΤΙΚΑ ΠΑΡΑΟΣΙΑΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΟΥ ΧΟΡΕΥΟΝΤΑΙ ΣΥΡΤΑ

Μαύρα είν' της Μάνης τα βουνά

Μαύρα είν' της Μάνης τα βουνά, μαύρα ν' από την καταχνιά.
Μαύρη ειν' και με η καρδούλα μου για μια γειτονοπούλα μου.
Πέντε χρόνια την αγαπώ και ντρέπομαι να της το πω.
Σύρε μάνα και πες της το, κρυφά κουβέντιασέ της το.
Παίρνει τη ρόκα της και πάει, βρήσκει την κόρη να κεντάει.
Γειά σου χαρά σου λυγερή , καλώς την μάνα την καλή.
Κόρη ν' ο γιος μου σ' αγαπεί και ντρέπεται να σου το πει.
Σαν μ' αγαπά και ντρέπεται τα λόγια τι τα θέλετε.
Τα λόγια τα κουβαλητά δεν στερεώνουν την καρδιά.

Στρατιωτικό τραγούδι του Μπιζανίου ¹

Όταν τα Ιωάννινα απελευθερώθηκαν, με την παράδοση του κάστρου του Μπιζανίου οι Μανιάτες στρατιώτες του 8^{ου} συντάγματος συνέλαβαν σημαντικά. Οι εκατόμβες των νεκρών Μανιατών αποδόθηκαν σε μοιρολόγια που οι μανάδες και οι αδερφές τους έλεγαν στη Μάνη. Σήμερα τραγουδιούνται και χορεύονται σε ρυθμό Συρτού τα τραγούδια που έλεγαν εκεί οι πολεμιστές Μανιάτες. Σύμφωνα με μαρτυρία του Κυριάκου Κάσση ,το 1973 ο Γιώργος Γαλλάκος από τη Λάγια, πολεμιστής του Μπιζανίου τραγούδησε ένα τραγούδι που έλεγαν εκεί και το χόρευαν με μορφή Συρτού πριν από τις μάχες ή και μετά από τις νίκες:

¹Καταγραφή του κ. Κάσση Κυριάκου.

Ένα γράμμα θε να γράψω – και τα ντέρτια μου θα κλάψω
Στα Μπιστά και στο Μπιζάνι – μάνα μου τι κρύο κάνει
Δε με φοβίζουν, μάνα μου, οι σφαίρες τα κανόνια
Μον' με φοβίζουν ,μάνα μου, τα κρύα και τα χιόνια.

Από τον ίδιο και το εξής:

Συννέφιασε στο Δομοκό - πάμε παιδιά στο μ πόλεμο.
Ήπειρο και Θεσσαλία - Κρήτη και Μακεδονία.
Βουργάρους να νικήσουμε -Τούρκους να κυνηγήσομε.
Για να πάρομε το ντόπιο - με το γκρα και με το ν τρόπο.
Κι α(ν) δεν τους ενικήσομε - πίσω δε θα γυρίσομε.

Από 'ταν χτίστη ο ουρανός ²

Από 'ταν χτίστη ο ουρανός και θεμελιώθει ο κόσμος
και μαριελώθει η θάλασσα τριγύρω βράχους κι άμμο,
έκανε ο βασιλιάς χαρά, κάνει του γιού του γάμο.
Όλο τον κόσμο κάλεσε, την γη την οικουμένη,
την πρώτη του αγαπητικιά δεν είχε καλεσμένη.
Σύρε παιδί μου κάλεστη, σύρε και κάλεσέ τη,
κι αν δεν εβρείς τον καλεστή σύρε και μοναχός σου.
Καβάληκε το άλογο και πάει να την καλέσει.
Στο δρόμο που επήγενε , σ' όλο το μονοπάτι,
συλλογιζόταν τι να πει και πώς να της μιλήσει.
Γεια και χαρά σου λυγερή, καλώς τον Κωνσταντίνο.
Όνειρο ονειριάστηκα και ήρθα να το εξηγήσεις.
Τα σέληνα επότιζα και τ' άνθη εκορφολόγα,
τα μοσχοκάρυα τα γλυκά τα ριχνα στην ποδιά σου.
Τα σέληνα είναι σ' έλεγα και τα' άνθη είναι οι καημοί μας,
τα μοσχοκάρυα τα γλυκά, οι αποχωρισμοί μας.

Εγώ αύριο παντρεύομαι κι άλλη γυναίκα παίρνω
και σε παρακαλώ πολύ, να ρθείς τα στέφανα ν' αλλάξεις.
Με τι ποδάρια να σταθώ και μάτια να κοιτάξω
και με τι παλαμόχερα τα στέφανα ν' αλλάξω.
Έκατσε και στολίστηκε όλο το μερονύχτι
βάνει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθια
και του αητού τα φτερά καμαρωτά της φρύδια
Την είδε διάκος κι έσφαλε, παππάς και δαιμονίστει,
την είδε το ρηγόπουλο κι έπεσε και ληγώθει.
Άλλαξε παππά τα στέφανα και βάλτα στην κουμπάρα,
κουμπάρα νύφη να γενεί κι η νύφη μας κουμπάρα.

Είχα καρδούλα που άνθιζε (Το τραγούδι αυτό το έλεγε η Σταμάτα η τυφλή)³

Είχα καρδούλα που άνθιζε κι ήτανε περιβόλι,
ήταν βασιλικός μπαξές και την ζήλευαν όλοι.
Είχε νερά τρεχούμενα και βρύσες κρυσταλλένιες,
και τα αηδονάκι του μπαξέ κελάηδα νύχτα μέρα.
Και τώρα πως κατήντησα οσάν της γης το χώμα,
που το πατούν και δε μιλεί γιατί δεν έχει στόμα.

²⁻³ Καταγραφή από την κ. Ριγανάκου Σταματούλα.

Περδικούλα ημέρωνα ⁴

Περδικού βρ' αμάν αμάν, περδικούλα ημέρωνα,
περδικούλα ημέρωνα και την εξημέρωνα.
Κείνη μ' α βρ' αμάν αμάν, κείνη μ' αγριευότανε.
εκείνη μ' αγριευότανε και δεν ημερωνότανε.
Θύμωσα βρ' αμάν αμάν θύμωσα την έδειρα.
Θύμωσα την έδειρα σ' άγρια βουνά την έστειλα.
Στα βουνά βρ' αμάν αμάν, στα βουνά τα πετρωτά.
στα βουνά τα πετρωτά, στα μολυβοσκέπαστα.
Μια σκόλη βρέ κι αμάν αμάν, μια σκόλη και μια Κυριακή.
μια σκόλη και μια Κυριακή, επέρασα κι εγώ από κει.
Την ακώ βρ' αμάν αμάν, την ακώ να κελαηδεί.
την ακώ να κελαηδεί μες του εχθρού μου την αυλή .
Πετά πέ βρ' αμάν αμάν πετάει η περδικούλα μου.
πετάει η περδικούλα μου κι έλα στη φωλίτσα μου

⁴Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Παναγάκου Κούλα.

Μαντήλι Καλαματιανό ⁵

Γιόμισε η χώρα πλούτη, κι όλα τα σπίτια βιος.
Με γλέντια και τραγούδια μας θέλει ο Θεός.
Σαν πας στην Καλαμάτα και ρθεις με το καλό,
φέρε μ' ένα μαντήλι να δένω στο λαιμό.
Μαντήλι Καλαματιανό , φορείς στον άσπρο σου λαιμό.
Σαν πας στην Καλαμάτα , στα άγια χώματα,
φέρε μ' ένα μαντήλι με χίλια χρώματα.
Μαντήλι Καλαματιανό , φορείς στον άσπρο σου λαιμό.
Σαν πας στην Καλαμάτα στον τόπο τον καλό,
φέρε μου ένα μαντήλι να 'ναι μεταξωτό.
Καλαματιανέ μου αέρα, που φυσάς νύχτα και μέρα.
Που φυσάς νύχτα και μέρα, Καλαματιανέ μου αέρα.

Το συγκεκριμένο τραγούδι σύμφωνα με την νοοτροπία που επικρατεί στην Μάνη το έλεγαν οι Μανιάτισσες στους γιούς και τους άντρες τους όταν πήγαιναν να βοηθήσουν τους Καλαματιανούς στην απελευθέρωση τους από τους Τούρκους.

⁵Καταγραφή του κ. Ξεπαπαδάκου Αντώνη.

ΝΕΟΤΕΡΑ ΜΑΝΙΑΤΙΚΑ ΣΥΡΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Η πατρίς μου είν' η Μάνη (Νεότερο αστικό- σχολικό τραγούδι περιόδου 1950-1970)¹

Η πατρίς Μάνη μου, η πατρίς μου είν' η Μάνη
Η πατρίς μου είν' η Μάνη που κανόνι δεν την πιάνει.

Έχει πει αγάπατα τα όπλα τα Μανιάτικα,
Έχει πύργους αψηλούς και λεβέντες διαλεχτούς.

Και γυναί Μάνη μου, και γυναίκες λεοντάρια.
Και γυναίκες λεοντάρια, πολεμούν με τα δρεπάνια.

Έχει πο αγάπατα , τα όπλα τα Μανιάτικα.
Έχει πόρτα ισχυρά ένδοξα, ιστορικά.

Πρώτο ειν Μάνη μου, πρώτο είναι το Δυρό
Πρώτο είναι το Δυρό από κει που 'μαι κι εγώ.

Δεύτερο αγάπατα τα όπλα τα Μανιάτικα.
Δεύτερο είναι το Λιμένι που εχθρός εκεί δεν μπαίνει.

Τρίτο είν' Μάνη μου, τρίτο είναι τ' Αλμυρό.
Τριτο είναι τα' Αλμυρό , κει πολέμησα κι εγώ.

Πέμπτο είν' Μάνη μου, Πέμπτη είναι η Κελεφά.
Πέμπτη είναι η Κελεφά, που χει τα κάστρα υψηλά.

¹Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη

Της Μάνης τ' άγια χώματα

Στις Μάνης τ' άγια χώματα, θα πάω να κατοικήσω ,
γιατί μακριά της δεν μπορώ ούτε στιγμή να ζήσω (2)
Στη Σκάλα και στο Γύθειο, περίπατο θα κάνω,
και στου Δυρού τα σπήλαια θα πέσω να πεθάνω.
Από της Μάνης τα βουνά, τους πύργους και τα κάστρα,
που είναι αψηλά, πολύ ψηλά, που πιάνουνε τα άστρα. (2)
Στη Σκάλα και στο Γύθειο, περίπατο θα κάνω,
και στου Δυρού τα σπήλαια θα πέσω να πεθάνω.
Να δω και τις Μανιάτισσες που χουν ντροπιά και χάρη,
τρελαίνονται μες τον ντουινιά ποιος να τις πρωτοπάρει. (2)
Στη Σκάλα και στο Γύθειο, περίπατο θα κάνω,
και στου Δυρού τα σπήλαια θα πέσω να πεθάνω.

Στο Δυρό και στο Λιμένι

Αγαπώ μια μαυρομάτα που είναι από την Καλαμάτα.
Και άλλη μια από τη Μάνη που καημός θα με πεθάνει.
Καλαμάτα, Μέσα Μάνη, μάνα μου μ' έχει τρελάνει.
Στο Δυρό και στο Λιμένι η καλή μου με προσμένει.
Στο Δυρό έχω μεράκι, στο Λιμένι έχω φαρμάκι.
Καλαματιανέ μου αέρα που φυσάς νύχτα και μέρα.
Καλαμάτα, Μέσα Μάνη, μάνα μου μ' έχει τρελάνει.
Στο Δυρό και στο Λιμένι η καλή μου με προσμένει.
Ανεβαίνω κατεβαίνω , μάνα μου και δεν προφταίνω.
Πότε η μια και πότε η άλλη μ' έφεραν σ' αυτό το χάλι .
Καλαμάτα, Μέσα Μάνη, μάνα μου μ' έχει τρελάνει.
Στο Δυρό και στο Λιμένι η καλή μου με προσμένει.

Η Μάνη βγάζει στρατηγούς

Η Μάνη βγάζει στρατηγούς και της πατρίδας τους φρουρούς.
Παλληκάρια τιμημένα όπως το εικοσιένα.
Εκεί στις Πίνδου τα βουνά, Δαβάκης πάλι πολεμά.
Σαν Πετρόμπεης στη Μάνη που κανόνι δεν την πιάνει.
Λεβέντες πιάστε τον χορό στο Ταίναρο ως το Διρό.
Και Μανιάτες Παλικάρια και Σπαρτιάτες λεοντάρια.

Ανέβηκα στο Οίτυλο

Ανέβηκα στο Οίτυλο και αγνάντευα τη Μάνη,
εκεί τα κάστρα είναι αψηλά, κανόνι δεν τα πιάνει.
Εκεί έχει σπίτια δίπατα, με βροντερές αμπάρες.
πόδι εχθρού δεν τα πατεί δε σκιάζονται αντάρες.
Έχει λεβέντες διαλεχτούς, γυναίκες όλο χάρη.
Κορίτσια σαν τα κρύα τα νερά, σαν ήλιος, σαν φεγγάρι.

Ο κυνηγός

Κυνηγός με το τουφέκι , κάτω από ένα δέντρο στέκει.
Και τον πιάνει μια βροχούλα, λίγο έξω από την Κηπούλα.
Περιμένει, περιμένει δυο πουλάκια απ' το Λιμένι.
Ξαφνικά λαγός προβάλλει, τον χτυπάει στο κεφάλι.
Στο σακίδιο τον βάζει, τον κοιτά κι αναστενάζει.
Αχ λαγέ μου σου το είπα να μην φύγεις απ την Κοίτα.
Τριγυρνούσες στα περβόλια και σε φάγανε τα βόλια.
Δεν καθόσουν στη φωλιά σου στην κυρά και στα παιδιά σου.

Μια ξανθιά γαλανομάτα

Μια ξανθιά γαλανομάτα, όλο σκέρτο και όλο νιάτα,
απ' τον Πύργο του Δυρού, μου χει πάρει πια το νου.
Σαν την βλέπω στο περβόλι, ομορφαίν' η πλάση όλη,
να μαζεύει τις ελιές και ραγίζει τις καρδιές.
Ρίξε μια ματιά κυρά μου να γλυκάνεις την καρδιά μου,
άσε το περιβολάκι κι έλα δωσ' μου ένα φιλάκι.
Βρε Μανιάτισσα κυρά μου, μου χεις πάρει την καρδιά μου,
με τα γαλανά σου μάτια τις καρδιές κάνεις κομμάτια.

Μάνα μου γλυκιά μου Μάνη

Μάνα μου γλυκειά μου Ελλάδα, γαλανή μου εσύ φρεγάδα.
Ομορφιές είσαι γεμάτη κι όλοι σ' έχουνε στο μάτι.
Δάφνινο φοράς στεφάνι απ τη Σπάρτη και απ' τη Μάνη.
Του αητού μάτια και νύχι και λεβέντες απ το Νύφι.
Κότρωνας και Φλομοχώρι , Χαλικιά όμορφη κόρη.
Να περάσεις στρώνω βάγια απ τη Βάθεια κι απ' τη Λάγια.

ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

Ο ΠΑΛΑΙΟΜΑΝΙΑΤΙΚΟΣ.

Χορός που οι ρίζες του βρίσκονται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Έχει μουσικό μέτρο 7/8 και χορευτικό δρόμο τον Συρτό χορό. Η μετρική του χορού είναι : 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12. Τα βήματα μέχρι το 7 είναι στη φορά του κύκλου και στο 2 το αριστερό έρχεται λίγο πίσω και δίπλα από το δεξί. Στο 7,8,9 γίνεται σταύρωμα προς το κέντρο του κύκλου και δεξιά στο 10 το αριστερό πόδι έρχεται πίσω στον κύκλο και στο 11,12 το δεξί έρχεται δίπλα στο αριστερό πόδι δηλαδή έχουμε επαναφορά σε φυσική θέση προσοχής . Από πολλούς θεωρείται πρόγονος του γνωστού Συρτού. Ο Κυριάκος Κάσσης κατέγραψε τον χορό αυτό το 1960 από γιαγιά 80 ετών και στα βιβλία του τον αναφέρει ως « Ελληνικός χορός». Ο χορός είναι ιστορικός και συνοδεύεται από το τραγούδι «ο Παρασκευάς». Ο Παρασκευάς ήταν ένας κλέφτης της Μάνης που συνέλαβαν οι Τούρκοι κοντά στο Γύθειο και τα λόγια του συγκεκριμένου τραγουδιού που κάνει αναφορά στο γεγονός αυτό είναι τα εξής:

Ο Παρασκευάς ¹

Το μάθατε τι έγινε μια Παρασκευή το βράδυ,
στου Γυθείου το λιμάνι.
Επιάσαν τον Παρασκευά , το μ' Παρασκευά τον κλέφτη,
της Ελλάδος τον καθρέφτη.
Πάνε να τον φέρουνε με βασιλικό παπόρι,
κλαίει η μάνα, κλαίει κι η κόρη.
Πάνε να τον φέρουνε με βασιλικό αμάξι,
οι Ευζώνοι με την τάξη.
Χίλιοι τον πάνε από μπροστά, ωχ και δυο χιλιάδες πίσω,
πώς να τον αλησμονήσω.
Ένα Σαββάτο το πρωί και μια Κυριακή το γιόμα ,
στήσανε την καρμανιόλα.
Στην Παληόπολη στημένη και στα κόκκινα ντυμένη.

Μπροστά πάει το ιππικό και ξοπίσω οι φαντάροι,
ένα ένα παλληκάρι.
Τράβα καλέ Παρασκευά , τράβα και μην κοντοστέκεις,
τι το μνήμα σου το βλέπεις.
Πρώτο σκαλί που ανέβηκε και στο δεύτερο πατάει,
το φεσάκι του πετάει.
-Όσοι είστε φίλοι κλάψτε με ως και σεις εχθροί χαρείτε ,
μεσ' στα κόκκινα να ντυθείτε
Και σεις Μανιατοπούλες μου μες στα μαύρα να ντυθείτε,
τι δεν θα με ξαναδείτε.

(Νεότερη εκτέλεση) ²

Το μα καλέ το μάθατε τι έγινε.
Μια Παρασκευή το βράδυ , στου Γυθείου το λιμάνι,
επιά καλέ ν'επιάσαν τον Παρασκευά.
Τον Παρασκευά τον Κλέφτη, της Ελλάδος τον καθρέφτη.
Πάνε καλέ πάνε , να τον εφέρουνε,
με βασιλικό βαπόρι κλαίει η μάνα κλαίει κι η κόρη.
Χίλιοι καλέ χίλιοι, τον πάνε από μπροστά.
αχ και δυο χιλιάδες πίσω, πώς να σας αλησμονήσω.
Αν ει καλέ αν είστε φίλοι κλάψτε με.
αχ κι εσείς εχθροί χαρείτε, τι δεν θα με ξαναδείτε.
Και εσείς καλέ κι εσείς Μανιατοπούλες μου.
μες τα μαύρα να ντυθείτε, τι δεν θα με ξαναδείτε.

¹Καταγραφή του κ. Κάσση Ηλία.

²Καταγραφή του κ. Βασιλάκου Νίκου.

Ο ΜΑΝΙΑΤΙΚΟΣ.

Ο Μανιάτικος χορός έχει καθαρά ιστορικό περιεχόμενο και το τραγούδι που συνοδεύει τον χορό ονομάζεται «Μανιάτικος». Ο συγκεκριμένος χορός αποδείχθηκε ότι χορευόταν μόνο από γυναίκες και ήταν αφιερωμένος στις Μανιάτισσες που μόνο με τα δρεπάνια τους αντιμετώπισαν τους Τούρκους στην απόβαση του Ιμπραήμ στο Δυρό την ίδια ώρα που οι άντρες Μανιάτες βοηθούσαν στην απελευθέρωση της Καλαμάτας. Ο χορός έχει μουσικό μέτρο 7/8 και αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνονται σταυρώματα μέσα-έξω τέσσερις φορές σύμφωνα με την μετρική (1)-(2)-(3)-(4)-(5)-(6) (4 φορές) ξεκινώντας με το δεξί κάνοντας ένα σταύρωμα μέσα και ένα σταύρωμα έξω σε 6 χρόνους. Σύμφωνα με μαρτυρίες παλαιότερα γίνονταν σταυρώματα μόνο μέσα και μετά επαναφορά σε θέση προσοχής- ανάσα , ακολουθώντας και με μια μικρή παύση που έχει το τραγούδι. Δηλαδή στον 5^ο χρόνο γινόταν στήριξη στο αριστερό πόδι και στον 6^ο παύση. Το δεύτερο μέρος αποτελείται από 8 βήματα αριστερά αντίθετα στη φορά στη φορά και 8 βήματα δεξιά στη φορά με μέτωπο στο κέντρο του κύκλου. Αριστερά ξεκινάμε με το δεξί, το οποίο σταυρώνει πάνω από το αριστερό και μετά γίνεται κλείσιμο σε θέση προσοχής (αυτό γίνεται 4 φορές) ακολουθώντας τη μετρική (1)-(2)-(3)-(4)-(5)-(6)-(7)-(8). Το ίδιο ισχύει και για δεξιά στη φορά όπου το αριστερό σταυρώνει πάνω από το δεξί και μετά κλείσιμο. Ο χορός χορεύεται από γυναίκες με χιαστί λαβή και με τη συνοδεία του τραγουδιού που ακολουθεί στην επόμενη σελίδα:

Στης Μάνης μας τ' απάτητα βουνά¹

Στης Μάνης μας τα' απάτητα βουνά, η δόξα βασιλεύει.
Και στον Ταϋγετο ψηλά, τον θρόνο έχει η Λευτεριά.

Μανιάτες και Μανιάτισσες, για τόσο ένδοξη πατρίδα.
Γεια σας παιδιά.
Το αίμα μας θα χύσομε ως τη στερνότερη ρανίδα.
Ζήτω η Ελλάς.

Στους βράχους του Πολυάραβου και στο Δυρού το ακρογυάλι.
Στης Βέργας τον ξερότοιχο, τρόπαια στήνει η Μάνη.

Μανιάτες και Μανιάτισσες, για τόσο ένδοξη πατρίδα.
Γεια σας παιδιά.
Το αίμα μας θα χύσομε ως τη στερνότερη ρανίδα.
Ζήτω η Ελλάς.

Νίκη τρανή ή θάνατος, είναι το έμβλημά μας.
Κι η ιστορία με χρυσά γράφει το όνομά μας.

Μανιάτες και Μανιάτισσες, για τόσο ένδοξη πατρίδα.
Γεια σας παιδιά.
Το αίμα μας θα χύσομε ως τη στερνότερη ρανίδα.
Ζήτω η Ελλάς.

¹Καταγραφή από την κ. Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη.

Ο ΠΥΡΡΙΧΙΟΣ.

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας γίνεται αναφορά στην Πυρρίχη¹. Ο χορός αυτός ήταν από την αρχαιότητα γυμναστικός χορός των αρχαίων Σπαρτιατών, σύμφωνα με τον οποίο γινόταν αναπαράσταση της μάχης στις όχθες του ποταμού Ευρώτα. Με συνοδεία διαύλου και κρατώντας ασπίδες έκαναν βήματα και κινήσεις ως πιστή αναπαράσταση της μάχης. Πλέον δεν συναντάται ο χορός αυτός με συγκεκριμένη χορευτική φόρμα. Το 1950 σύμφωνα με καταγραφή του Κυριάκου Κάσσης, ένας ηλικιωμένος ήξερε έναν χορό που δεν μπορούσε να χορέψει κανένας άλλος και κατά την γνώμη πολλών ήταν ένας πάρα πολύ παλιός χορός. Ο συγκεκριμένος κύριος σηκωνόταν πάντα τελευταίος και τον χόρευε σε όλα τα πανηγύρια. Τον χόρευε είτε μόνος του ή με συνοδεία ενός νέου ο οποίος πολλές φορές μόνο παρακολουθούσε. Σύμφωνα με τον Κυριάκο Κάσση ο συγκεκριμένος χορός ήταν ενδοστρεφής, με μονότονο ύφος, κινήσεις όλο επισημότητα και αλλεπάλληλα ανακαθίσματα. Αν συνδέσουμε την καταγραφή αυτή με την υπάρχουσα βιβλιογραφία από την αρχαιότητα, είναι πολύ πιθανό ο χορός αυτός να ξεκίνησε για καθαρά πολεμικούς λόγους και για την σωστή προετοιμασία των πολεμιστών και με το πέρασμα των χρόνων πέρασε ως ένας αντρικός χορός με ελευθερία κινήσεων πάνω στο ρυθμό προκειμένου να φανεί ο ανδρισμός και η δυναμικότητα των αντρών. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι Μανιάτες τον χόρευαν με συνοδεία λύρας μανιάτικης, λαούτου και ταμπουρά ή φλογέρας και ο πρώτος συνήθως ξέκοβε από το κύκλο συνοδευόμενος από έναν ακόμη που τον ακολουθούσε. Το τελευταίο ο Κάσσης το συσχετίζει με τα μοιρολόγια στα οποία μία λέει και άλλη μία την ακολουθεί.

¹ Κάσσης Κυριάκος. Κάσσης Κυριάκος. Λαϊκή τέχνη στη Μάνη. Α)Ο ξεχασμένος κι άγνωστος « Ελληνικός χορός» (Παλαιομανιάτικος). Πρόγονος του Συρτού, Β) Μουσική, Γ) Λαϊκό θέατρο. ΑΘΗΝΑ 1982.

Ο ΧΕΙΜΑΡΙΩΤΙΚΟΣ ¹.

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις που πήραμε, Μανιάτες πήγαν στη Χειμάρα της Β. Ηπείρου (σημερινή Νότιος Αλβανία) γι' αυτό και το συγκεκριμένο χορό τον συναντάμε με την ίδια ακριβώς μορφή και στην Ήπειρο. Έχει μουσικό μέτρο 4/4, με χορευτικό δρόμο στα δύο (στρωτό) και η μετρική είναι (1)-(2)-(3)-(4)-(5)-(6)-(7)-(8) σύμφωνα με την μετρική ανάλυση Δήμα Ιωάννη . Για να αποδίδεται το κατάλληλο ύφος πρέπει κατά τον κ. Δήμα Γιάννη να δίνεται έμφαση στο πόδι ώθησης (ουσιαστικό πόδι).

Ο ΣΥΡΤΟΣ (Ανάμεσα Τσιρίγο και Κάβο Μαλιά).

Ο χορός αυτός έχει χορευτικό δρόμο το χορό Συρτό και μουσικό μέτρο 2/4 . Χορεύεται σε όλη τη Μάνη σε όλες τις περιστάσεις ακόμη και σήμερα σε γλέντια και χαρές. Η μετρική του χορού είναι (1)-(2'2)-(3)-(4'4)-(5)-(6)-(7)-(8) σύμφωνα με την μετρική ανάλυση του Δήμα Ιωάννη .Με άρσεις στο 6 και 8 αντί για τα τελικά σταυρώματα. Το τραγούδι που συνοδεύει το χορό είναι:

Ανάμεσα Τσιρίγο και Καβό Μαλιά

Καράβι κιντυνεύει -Παναγιά μου - μες ' τα βαθιά νερά.

Δεν κλαίω το καράβι, είτε τα πανιά,

μον ' κλαίω τα ναυτάκια - Παναγιά μου - που ήταν διαλεχτά.

Δεν είναι πέντε – δέκα, είτε μια κοσαριά,

ήτανε τετρακόσα - Παναγιά μου - μια πεντακοσαριά.

Βοήθα - Παναγιά μου - για να γλυτώσουμε,

κι όσα καντήλια έχεις - Παναγιά μου – να τ' ασημώσουμε.

¹Καταγραφή του κ. Βασιλάκου Νίκου.

Ο Τσάμικος.

Ο Τσάμικος χορεύεται στη Μάνη σήμερα με τη συνοδεία πολλών μελωδιών. Ο Κυριάκος Κάσσης τον αναφέρει και ως «Αρβανίτικος». Το πιο παραδοσιακό τραγούδι είναι Ισούφ Αράπης το οποίο έχει ιστορικό χαρακτήρα και αναφέρεται στην βοήθεια των Μανιατών στην επανάσταση των Κρητικών από τους Τούρκους και τους Αιγυπτίους. Ο χορός έχει μουσικό μέτρο $\frac{3}{4}$ και χορεύεται με 15 χορευτικές κινήσεις ακολουθώντας την μετρική (1·1)-(2)-(3)-(4·4)-(5)-(6)-(7)-(8)-(9)-(10·10)-(11)-(12)-(13)-(14)-(15) σύμφωνα με την μετρική ανάλυση Δήμα Γιάννη και με τη μορφή του Τσάμικου που έχει επικρατήσει στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας. Κατά την μεθοδολογία του Δήμα Γιάννη είναι καλύτερα όταν αλλάζουμε φορά η μετρική να ξεκινάει πάλι από την αρχή. Συνεπώς μία ακόμη πρόταση μετρικής είναι να μετρήσουμε χρόνους και κινήσεις στην φορά από τον 1^ο έως τον 9^ο χρόνο και τα βήματα αντίθετα στη φορά από τον 9^ο έως τον 15^ο χρόνο ως εξής: στη φορά (1·1)-(2)-(3)-(4·4)-(5)-(6)-(7)-(8)-(9), αντίθετα στη φορά (1·1)-(2)-(3)-(4)-(5)-(6). Τα λόγια του τραγουδιού είναι τα εξής :

Ισούφ Αράπης'

Τ' έχουν της Μάνης τα βουνά, ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, που είναι μαυρισμένα.
Μην απ' τα χιόνια τα πολλά, ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, στέκονται μαυρισμένα.
Οχ' απ τα χιόνια τα πολλά, ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, στέκονται μαυρισμένα.
Απ' τον πολύ τον κουρνιαχτό, ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, κι απ' τα πολλά τυφέκια.
Ισούφ Αράπης πολεμά, ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, με δεκαοχτώ χιλιάδες.
Πέφτουν τα βόλια σαν βροχή, ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, και μπόμπες σαν χαλάζι.

Πάψε Ισούφ τον πόλεμο, ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, να μετρηθεί τ' ασκαίρι.
Μετριούνται οι Τούρκοι τρεις φορές ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, λείπουν δέκα χιλιάδες.
Μετριέται και η Μανιατουργιά , ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, λείπουν τρεις λεβέντες.
Οι δύο λείπουν για νερό , ωρ' Αράπη,
Ισούφ και πάλι Αράπη, κι ο ένας για φυσέκια.

(Νεότερη Εκτέλεση) ²

Ωρέ τι έχουν της Μα, ρε τι έχουν της Μάνης τα βουνά μωρ' Αράπη.
Να Αράπη Ισούφ Αράπη , κ στέκουν βουρκωμένα.
Ωρέ κάνε βοριάς, λέει κάνε βοριάς τα φύσηξε μωρέ Αράπη.
Να Αράπη Ισούφ Αράπη, κάνε κακό χαλάζι.
Ωρέ μα ειδέ βοριάς λέει μα ειδέ βοριάς τα φύσηξε μωρέ Αράπη.
Να Αράπη Ισούφ Αράπη πάει δε κανά χαλάζι.
Ωρέ Γιουσούφ Αράπης Γιουσούφ Αράπης πολεμάει μωρ' Αράπη.
Σου φυ καημένε Αράπη, με δεκαοχτώ χιλιάδες.

¹ Καταγραφή του κ. Κάσση Κυριάκου.

² Καταγραφή του κ. Βασιλάκου Νίκου.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ¹.

Η ενδυμασία που επικράτησε στη Μάνη ήταν για τους άνδρες βράκα σκουρόχρωμη και σπανιότερα φουστανέλα, λευκό πουκάμισο με κόκκινα σιρίτια , κοντό γιλέκο και σελάχι που έδινε χώρο στην πιστόλα, τον σουγιά και τα σύνεργα καπνού. Στο κεφάλι φορούσαν κόκκινο φέσι, ή μαύρο μαντήλι ή τον κούκο (τραγιάσκα). Το χειμώνα έβαζαν και μάλλινες φανέλες από μέσα και κυρίως οι τσομπάνηδες φορούσαν τη «ρασιά», ένα σκούρο πανωφόρι, φτιαγμένο στον αργαλειό. Οι Μανιάτισσες είχαν το «βελέσι», το οποίο ήταν φόρεμα από βαμβακερό ύφασμα , γαλαζωπό-μπλε και γκριζο ή καφετί κόκκινο έχοντας τα χρώματα αυτά σε ρίγες. Το πιο χαρακτηριστικό μανιάτικο φουστάνι είχε τιράντες και χαμήλωνε στο μπούστο για να φανεί το κουμπωμένο ως απάνω λευκό πουκάμισο. Δεν ήταν υποχρεωτικό να καλύπτουν το κεφάλι αλλά οι περισσότερες παντρεμένες γυναίκες φορούσαν τσεμπέρι λευκό ή κλαρωτό το οποίο συχνά το έδεναν με τρόπο που να καλύπτει το στόμα τους. Το καλό τσεμπέρι που φορούσαν στις γιορτές είχε πολλά κεντήματα και το έλεγαν «μπαρέζι». Για το κρύο φορούσαν και μία μάλλινη εσάρπα η οποία ήταν πλεχτή στο χέρι και την έλεγαν «μπελερίνα» , ενώ πιο σπάνια έβαζαν σκούρο κοντογούνι.

¹Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος .

Καταγραφή από τους: κ. Μπογέα Παύλο και κ.Μπογέα Γεωργία.

Αντρική Μανιάτικη Φορεσιά.

Γυναικεία Μανιάτικη φορεσιά.

Ένοπλος Μανιάτης Άντρας και η Μανιάτισσα γυναίκα με το δρεπάνι της.

Στη φωτογραφία ο κύριος Μαυροειδόγγονας Νίκος με την μητέρα του.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Μεγαλογεννήτες και αχαμνόμεροι ¹.

Ο αριθμός των αξιόμαχων ανδρών που είχε κάθε οικογένεια την ανέβαζε σε ιεραρχία. Οι αρχηγοί των πολύτεκνων και οικονομικά ισχυρών οικογενειών λέγονται «μεγαλογεννήτες» ή «σοϊλίδες» και ήταν οι μόνοι που είχαν δικαίωμα να χτίσουν πύργο, ενώ οι φτωχότεροι ήταν οι «αχαμνόμεροι» και αυτοί που δεν είχαν δική τους περιουσία αλλά δούλευαν σε άλλους λέγονταν «φαμέγιοι» ή «ακουμπισμένοι». Οι περιοχές χωριζόντουσαν σε «καπετανιές» και η κάθε καπετανιά είχε τον αρχηγό της ο οποίος ήταν και ο επικεφαλής της περιοχής.

Οικογένεια².

Η οικογένειες ήταν οργανωμένες σε πατριές, δηλαδή μια ισχυρή οικογένεια με την ευρύτερη έννοια. Η έλλειψη πόρων δημιουργούσε προστριβές ανάμεσα στις πατριές, οι οποίες ανά δύο ή περισσότερες ζούσαν σε γειτονικούς συνοικισμούς. Το πατρικό σπίτι το κληρονομούσε αρσενικός απόγονος. Οι πατριές πολλές φορές είχαν έχθρες μεταξύ τους γι' αυτό και μερικές πατριές είχαν την δικιά τους εκκλησία και το δικό τους κοιμητήριο. Κάθε πατριά είχε και τον δικό της πύργο το μέγεθος του οποίου καθοριζόταν από την οικονομική κατάσταση και τη δύναμή της.

¹⁻² Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος.

Γδικιωμός¹.

Παραδοσιακά η εθιμική πράξη της αντεκδίκησης λεγόταν γδικιωμός , και η ορολογία βεντέτα ήρθε μετα τον 20^ο αιώνα από την Ιταλία. Η δικαιοσύνη στη Μάνη απονεμόταν μόνο δια των όπλων. Κάθε προσβολή ενός ατόμου έθιγε όλο το γένος και η τιμωρία ήταν ο φόνος του ενόχου. Οι φόνοι αντεκδίκησης γίνονταν απροειδοποίητα σε στημένες ενέδρες τις «χωσιές». Άλλος τρόπος εκδίκησης ήταν η ανοιχτή σύρραξη με τουφέκια και κανόνια. Οι νικημένοι ξενιτευόντουσαν ή πήγαιναν σε άλλες γωνιές της Μάνης (πάνω από 50 χωριά δημιουργήθηκαν από τέτοιους ξενιτεμούς). Οι εξοντωτικοί αυτοί πόλεμοι κάποιες φορές κρατούσαν για τόσες γενιές που η γενιά που φιλονικούσε είχε ξεχάσει την αιτία της διαμάχης. Το «συνέβγαλμα» ήταν η συνοδεία αυτών που φιλονικούσαν με ένα τρίτο πρόσωπο το οποίο δεν μπορούσε να βλάψει κανέναν. Η «τρέβα» ήταν ανακοχή προκειμένου να γίνουν γεωργικές εργασίες όπως η σπορά, ο θέρρος ή το μάζεμα των ελιών.

Το γλωσσικό ιδίωμα ².

Οι γεωφυσικές και ιστορικές ιδιαιτερότητες της Μάνης επηρέασαν καταλυτικά την τοπική διάλεκτο. Στα αυτιά ενός ξένου έδινε την εντύπωση πως δεν ήταν ελληνική. Τα μανιάτικα εμπεριέχουν πολλά στοιχεία της δωρικής. Χρησιμοποιούνται τα τοπωνύμια «όξω», «μέσα», «κάποι», αντί έξω, μέση, κήποι και παρατηρείται η διατήρηση του «α» αντί για «η». Υπάρχουν και λέξεις δανεισμένες από άλλες γλώσσες «γαρδίνα» που σημαίνει κήπος και το συναντάμε και στη βλάχικη γλώσσα και «λότζος» που σημαίνει φωλιά άγριων ζώων ή κατάλυμα. Το «κ» μπροστά από το «ε» και το «ι» προφέρεται σαν «τς». Παρατηρούμε επίσης πολλές φορές να προστίθεται ένα «ι» μπροστά από πολλά σύμφωνα όπως σπαϊθιά, μπαϊλοτιά, μεϊριά.

¹⁻² Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος.

Πύργοι ¹

Το στοιχείο που χαρακτηρίζει τη Μάνη είναι οι γραφικοί πύργοι της, οι οποίοι αριθμούνται πάνω από 800 και είναι σκορπισμένοι σε όλα τα χωριά. Οι πύργοι συμβολίζουν την ανεξαρτησία, την ελευθερία, το θάρρος και τη δύναμη και αποτελούν την ιστορία πολλών ετών. Ο πύργος ήταν ένα πολεμικό εργαλείο, ένα οχυρό άμυνας και επιβίωσης. Οι πύργοι είναι κάστρα με αυλή και μαντρότοιχο τα οποία ανήκαν σε ισχυρές οικονομικά, και στρατιωτικά οικογένειες. Οι μπέηδες οι οποίοι ήταν τοποτηρητές των Τούρκων επιλέγονταν από τις οικογένειες που κατοικούσαν σε πύργους. Με την επιβλητικότητα τους οι πύργοι προσέφεραν στους Μανιάτες προστασία και ασφάλεια γιατί ήταν καταφύγιο, παρατηρητήριο, και αμυντικό μετερίζι. Οι πύργοι ήταν ψηλοί, καλοχτισμένοι, για να αντέχουν τις επιδρομές των εχθρών και είχαν «παραθυράκια», όπου τοποθετούνταν κανόνια ή κρύβονταν και πυροβολούσαν τους επιδρομείς χωρίς να βάζουν τον εαυτό τους σε κίνδυνο. Είναι όγκοι τετράγωνοι και πυραμιδοειδείς, ύψους 15-20 μέτρων και διαστάσεων 5Χ5, με λίγα μικρά παραθυράκια και μικρή πόρτα. Μία μόνιμη αιτία έχθρας που άνοιγε λογαριασμούς αίματος με τους γείτονες, ήταν η ανύψωση του παραπάνω από τον διπλανό. Έχουν πυργίσκους, πετρομάχους, πολεμίστρες και ζεματίστρες. Οι πετρομάχοι είναι τετράγωνα εξογκώματα, συνήθως πάνω από την πόρτα με τρύπες από κάτω και ζεματίστρες, για να ρίχνουν τις πέτρες και καυτό νερό ή λάδι στον επιτιθέμενο. Οι πυργίσκοι ήταν κυλινδρικά χτισμένοι στις γωνίες του πύργου και χρησίμευαν για πολεμίστρες και παρατηρητήρια. Οι πολεμότρυπες ήταν διάσπαρτες παντού και οι όροφοι μεταξύ τους επικοινωνούσαν με καταπακτές (καρραράκτες). Στην ταράτσα (καρφάρι) υπήρχε ένα μεγάλο στηθαίο από ξερολιθιά, ώστε να μπορεί ο αμυνόμενος να λιθοβολεί τον εχθρό. Οι πύργοι σύμφωνα με την δωρική και ιδιαίτερη αρχιτεκτονική της Μάνης χτίζονταν από πέτρα. Ο πύργος για τους Μανιάτες ήταν το κέντρο της ζωής του, αφού εκεί γίνονταν γάμοι, βαφτίσια, γλέντια, θάνατοι και μοιρολόγια. Πύργοι χτισμένοι έξω από το χωριό ονομάζονται ξεμόνια. Την οικοδόμηση του αναλάμβανε όλη η πατριά, και πάντα τον κληρονομούσε ο κοντινότερος άντρας

συγγενής. Οι πύργοι έχουν χτιστεί σύμφωνα με τον χαρακτήρα των Μανιατών , στέκονται αγέρωχοι, με ύψος αυστηρό, χωρίς υπερβολές και στολίδια και ταιριάζουν απόλυτα με την αγριότητα της φύσης. Σήμερα αποτελούν σύμβολο και ένα από τα σημαντικότερα πολιτιστικά στοιχεία της Μάνης, και ταυτόχρονα κρατούν ζωντανή την ιστορία.

Μανιάτικος Πύργος

¹ Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος.

² Βασιλάκος Νίκος, Σημειώσεις για τη Μάνη.

Μοιρολόγια.

Λόγια βαριά, υπερβολικά, φτιαγμένα μέσα στο θολωμένο μυαλό της γυναίκας που πενθεί. Οι ίδιοι οι Μανιάτες αποκαλούν αυτό το πανάρχαιο δρώμενο «κλάμα» και το θεωρούν πολύ σημαντικό. Στα μοιρολόγια υπάρχει συνήθως μια κορυφαία , συγγένισσα ή γειτόνισσα η οποία έχει χάσει ξανά δικό της πρόσωπο και οι υπόλοιπες ακολουθούν. Η τέχνη της κορυφαίας είναι να κάνει τους συγγενείς του νεκρού να πετύχουν την μέγιστη συναισθηματική εκτόνωση και να κλάψουν χωρίς να ντρέπονται. Οι μοιρολογίστρες δεν σκέφτονται ορθολογικούς όρους αλλά λειτουργούν με οδηγό το συναίσθημα αλλά και την ειλικρίνεια. Πολύ συχνά αναθέτουν στον νεκρό και τον ρόλο του αγγελιοφόρου, μεταφέροντας νέα από τον πάνω στον κάτω κόσμο.

Μανιάτισσες Μοιρολογίστρες .

Μοιρολόι : Αν αρρωστήσεις Τάσο μου¹

Αν αρρωστήσεις Τάσο μου , εγώ θα ρθω να σε πάρω,
έλα Κατερινάκι μου για μένα δίχως άλλο.

Στη σκάλα που θε να αναιβείς μην κρύψεις τον καημό σου
και ρώτα τη μανούλα μου θεια Κούλα που είναι ο γιος σου.

Και κείνη θα σ' αποκριθεί με την καρδιά καημένη,
στην κάμαρα του βρίσκεται και η ψυχή του βγαίνει.

Δεξιά μεριά είναι η κάμαρα κι αριστερά το στρώμα,
έλα Κατερινάκι μου και ζωντανό είμαι ακόμα.

Πιάσε το χερουλάκι μου να ειδείς πως πάν οι σφυγμοί μου,
πιάσε το κεφαλάκι μου ώσπου να βγει η ψυχή μου.

Κι απ' ότε βγει η ψυχούλα μου, κάτσε σαβάνωσε με,
άπλωσε τα σγουρά μαλλιά και μοιρολόγησε με.

Άνοιξε το μπαούλο μου και βγάλε τρία ρόδα και μοίρασε,
τα στις κοπελιές να πούνε μοιρολόγια.

Κι όταν θα με σηκώσουνε τέσσερα παλικάρια,
θέλεις σκοτώσου μάτια μου θέλεις τον κόσμο χάλα.

Κι όταν θα με ακουμπήσουνε στις Παναγιάς την πόρτα,
σκούξε Κατερινάκι μου να μαραθούν τα χόρτα.

Κι όταν θα με ακουμπήσουνε στις Παναγιάς τη μέση,
σκούξε Κατερινάκι μου ο ουρανός να πέσει.

Κι όταν θα με βάλουνε κει κάτου στο κηβούρι,
σκύψε Κατερινάκι μου και φίλα με στη μούρη.

Κι όταν θα με πλακώσουνε με πέτρες με λιθάρια,
θέλεις σκοτώσου μάτια μου, θέλεις τον κόσμο χάλα.

¹Καταγραφή από την κ. Ριγανάκου Σταματούλα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δήμας Γιάννης. Διδακτική- ρυθμολογική ανάλυση, μετρική-μεθοδολογία . Πανεπιστημιακές σημειώσεις , Χορολογία Ελληνισμού 2009-2010.
- Κάσσης Κυριάκος. Λαογραφία της Μέσα Μάνης, Α΄ Υλική ζωή. ΑΘΗΝΑ 1980.
- Κάσσης Κυριάκος.Λαογραφία της Μέσα Μάνης, Β΄ Πνευματική Ζωή. ΑΘΗΝΑ 1980.
- Κάσσης Κυριάκος. Τραγούδια Νότιας Πελοποννήσου (Μάνη-Ταύγετος-Πάρνωνας), τόμος Α. ΑΘΗΝΑ 1985. Έκδοση Ιχώρ.
- Κάσσης Κυριάκος. Τραγούδια Νότιας Πελοποννήσου , τόμος Β. ΑΘΗΝΑ 1985. Έκδοση Ιχώρ.
- Κάσσης Κυριάκος. Λαϊκή τέχνη στη Μάνη. Α)Ο ξεχασμένος κι άγνωστος « Ελληνικός χορός» (Παλαιομανιάτικος). Πρόγονος του Συρτού, Β) Μουσική, Γ) Λαϊκό θέατρο. ΑΘΗΝΑ 1982
- Βασιλάκος Νίκος. Σημειώσεις για την Μάνη.
- Ξεπαπαδάκος Αντώνιος. 590 Παραδοσιακά Μανιάτικα τραγούδια. Εκδόσεις «Αδούλωτη Μάνη».
- Ρίζες Ελλήνων. Μανιάτες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

- Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη 64 ετών , Εκπαιδευτικός.
- Βασιλάκος Νίκος 43 ετών, καθηγητής φυσικής αγωγής με ειδικότητα Ελληνικούς Παραδοσιακούς Χορούς.
- Μαυροειδόγγονας Νίκος 50 ετών, Μελισσοκόμος.
- Μπογέας Παύλος 60 ετών, Εκπαιδευτικός.
- Μπογέα Γεωργία 55 ετών, Ιδιοκτήτρια βεστιαρίου παραδοσιακών φορεσιών.
- Δημακόγιαννη Γεώργιο, 55 ετών, Χημικός, Εκδότης βιβλίων και ιδιοκτήτης Βιβλιοπολείου.
- Κατσιβέλη Κατσιώρχη Ασημίνα 56 ετών, Διευθύντρια δημοτικής βιβλιοθήκης.
- Δημόπουλος Λεωνίδα 73 ετών , Συνταξιούχος έφορος αρχαιοτήτων.
- Ριγανάκου Σταματούλα 80 ετών, αγρότισσα.
- Μπραίμη Παναγάκου Κούλα 75 ετών, οικιακά.
- Σωτηράκος Δημήτρης 43 ετών, Δύτης και ιδιοκτήτης ξενώνα.
- Ροζάκης Δημήτρης 45, Εκπαιδευτικός.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Είναι υποχρέωση μου να ευχαριστήσω κάποια άτομα που συνέβαλλαν σημαντικά στην έρευνα μου και με βοήθησαν ο καθένας με τον δικό του τρόπο. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους : Κατσιβέλη Κατσιώρχη Ασημίνα, Δημόπουλο Λεωνίδα, Ριγανάκου Σταματούλα, Μπραίμη Παναγάκου Κούλα, Ροζάκη Δημήτρη και Σωτηράκο Δημήτρη για την προθυμία με την οποία μου έδωσαν συνεντεύξεις.

Σημαντική ήταν η καθοδήγηση που είχα από τους κ. Δημακόγιαννη Γιώργο, Μπογέα Παύλο, και Μπογέα Γεωργία οι οποίοι με έφεραν σε επαφή με πολλούς ντόπιους και για αυτό τους ευχαριστώ ιδιαίτερα.

Η παρούσα εργασία δεν θα ήταν εφικτό να πραγματοποιηθεί χωρίς την συμβολή του κύριου Μαυροειδόγωνα Νίκου και της κυρίας Μπραίμη Αντωνάκου Καίτη οι οποίοι με βοήθησαν με μεγάλη χαρά , έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την έρευνα μου και αφιέρωσαν πολύ χρόνο για εμένα .

Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω τον κύριο Βασιλάκο Νίκο, καθηγητή φυσικής αγωγής με ειδικότητα Ελληνικούς Παραδοσιακούς Χορούς, ο οποίος με καθοδήγησε και μου έδωσε την απαραίτητη βιβλιογραφία, μου προσέφερε τις γνώσεις του από προηγούμενη έρευνά του στην περιοχή και με βοηθούσε σε κάθε εμπόδιο που συναντούσα, διότι χωρίς την βοήθεια του θα ήταν δύσκολο να συνεχίσω την έρευνά μου.

Τέλος ευχαριστώ προσωπικά τον δάσκαλο μου Δήμα Γιάννη, πανεπιστημιακό διδάσκων στο ΤΕΦΑΑ Τρικάλων στο αντικείμενο Χορολογίας Ελληνισμού , ο οποίος αυτά τα δύο χρόνια που παρακολούθησα την συγκεκριμένη ειδικότητα με έμαθε να σκέφτομαι σαν εκπαιδευτικός και να βλέπω τον χορό από την οπτική γωνία του δασκάλου. Θεωρώ ότι οι γνώσεις που πήρα από τον βασικό μου δάσκαλο είναι ανεκτίμητης αξίας.

Ευχαριστώ επίσης τους συνεργάτες-συνδιδάσκοντες στο Τ.Ε.Φ.Α.Α κ. Κώστα Γκιτέρσο και Ιωάννη Κώτη ,καθηγητές φυσικής αγωγής με ειδικότητα το αντικείμενο των Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών ,από τους οποίους έμαθα πολλά πράγματα και ήταν πρόθυμοι κάθε στιγμή να λύσουν την οποιαδήποτε απορία μου.

Επίσης αισθάνομαι να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές μου από την ειδικότητα: Ζανιά Ελένη, Καϊμενόπουλο Σεραφείμ, Μόρφου Σοφία, Μπούτικου Κυριακή, Ράφτη Νικολία, Συρνήτη Αθανάσιο και Τρουπή Δήμητρα με τους οποίους συνεργάστηκα άριστα τα δύο τελευταία φοιτητικά χρόνια , που ήταν και η διάρκεια της ειδικότητας.

Η καστροπολιτεία της Βάθειας

Η Λάγια

Η Αρεόπολη

